

پایه هشتم

بخش اوّل

هنرهای تجسمی

طراحی دوبعدی (سطح)، نقش برجسته و طراحی سه بعد نما

درس اول

اهداف درس

- آشنایی با مفهوم دوبعدی، سه بعد نما و حجم در آثار هنری و میراث فرهنگی ایران و جهان
- طراحی خلاق از حیوانات در قالب‌های دوبعدی، سه بعد نما و حجم

انتظارات عملکردی

- با توجه به خلاقیت فردی و شیوه شخصی خود از حیوانات طراحی خلاقانه ارائه کنند.
- با استفاده از شیوه دلخواه خود با موضوع حیوانات اثری بسازند.

مقدمه

عنوان «طراحی دوبعدی، سه بعد نما و حجم» و ارائه اطلاعات و تمرین‌های عملی برای درس اول طراحی، کتاب پایه هشتم، دانش‌آموزان را با چالش‌های گوناگونی روبه‌رو، و تلاش می‌کند امکان آشنایی با سبک‌ها و روش‌های مختلف طراحی و نیز کسب مهارت عملی و اجرایی در گرایش به شیوه و بیان شخصی و منحصر به فرد را برای دانش‌آموزان این گروه سنی فراهم آورد؛ چرا که لذت طراحی می‌تواند غیر از تصویر دقیق موضوع قابل رؤیت باشد. «طراحی می‌تواند این فرصت را در اختیار ما بگذارد که احساسات یا واکنش خود را به یک چیز یا موضوع نشان دهیم که مستقیماً دیده می‌شود یا حاصل تخیل یا حافظه‌مان

است؛ به عبارت دیگر [می‌توانیم توجه دانش‌آموزانمان را به این نکته جلب کنیم که ما] طراحی می‌کنیم تا نشان دهیم چه چیزی را می‌بینیم، یا چه کسی هستیم؛ چه احساسی داریم و چگونه فکر می‌کنیم یا چگونه می‌بینیم. (دانتزیک، ۱۳۸۴، ۲۰).

شرح موضوع

طراحی

بنا به تعاریف آشنا، طراحی، قرار گرفتن شکلی از خطوط یا نشانه‌هایی است که با مواد و ابزار اثرگذار روی سطح دو بعدی به وجود آمده، و قابل دیدن باشد. اگر این تعریف را از طراحی بپذیریم، آیا آثار هنری را که با شیوه‌های چاپ دستی نظیر لیتوگرافی، چاپ لینو و... همچنین آثاری که با رنگ و قلم مو روی بوم اجرا شده است، نمی‌توان طراحی نامید؟ (تصاویر زیر)

کار با مرکب رنگی و قلم مو

چاپ دستی - اثر ای. ریس ۱۹۲۸

«امروزه طراحی در معنایی وسیع‌تر از ترسیم به کار برده می‌شود و به روند ساماندهی عناصری چون خط، شکل، رنگ، بافت و فضا با تکیه بر (اصول طرح) دلالت دارد. این اصول برحسب ویژگی‌های هر یک از قالب‌های هنری کمابیش تغییر می‌کند. (پاکباز، ۱۳۸۶، ۳۴۹). به همین دلیل در این فصل با ارائه تصاویری از آثار تاریخ هنر گذشته و معاصر ایران و آثاری از هنر جهان و ارائه تجربه‌ها و فعالیت‌های گوناگون، تلاش می‌شود دانش‌آموزان نه تنها با تفاوت‌های احتمالی بین گرایش‌های متنوع هنری بلکه، با امکانات گوناگون بیان هنری آشنا شوند که هر یک در اختیارشان قرار می‌دهد.

طراحی ذهنی

تعریف این مبحث با پیام یوهانس اینتن^۱ در این زمینه آغاز می‌شود. او می‌نویسد: «رابطه ذاتی بین احساسات و ویژگی شخصی افراد و فرم‌های هنری‌ای وجود دارد که خلق می‌کنند و هر کاری که انجام می‌دهند، بازتابی از نیروهای فرمی و ذاتی آنها است... نتیجتاً، کار و هدف اصلی هر معلمی باید این باشد که امکان رشد مشاهده اصیل، حس اصیل و تفکر اصیل را در [دانش‌آموز خود] فراهم آورد.» (ایتن، ۱۳۸۳، ۱۳۲). البته تأیید این نکته را در مطالعه آثار بزرگان تاریخ هنر ایران و جهان و همچنین گرایش‌های نوین و معاصر هنری، می‌توان جستجو کرد؛ چرا که بهره‌گیری بی‌واسطه از تصاویر و فرم‌های ذهنی، با الهام از طبیعت و یا کاملاً دور از آن، شالوده فلسفه فکری و عملی آنها است. این اصطلاح را، که در مراحل مختلف تدریس با آن روبه‌رو خواهیم شد، می‌توان در مورد آثار افرادی هم به کار برد که هنوز تحت تأثیر آموزش‌های (علمی، سنتی و کارگاهی) قرار نگرفته‌اند و اغلب بر اساس فرم‌ها و رنگ‌های ذهنی خود عمل می‌کنند. (تصاویر ص ۱۶۵).

طراحی ذهنی به روش دوبعدی. هنرمند با استفاده از خطوط نازک و ضخیم، حرکات سر پرنده را ثبت کرده است.

طرحی از «سهراب سپهری»، طراحی سریع خطی «اسکس» طراحی دوبعدی است که می‌تواند مستقیماً از روی الگوی زنده اجرا، و یا به شکل طراحی ذهنی و با الهام از ویژگی‌های طبیعی سوزده و با اتکا به تجربه و دانش هنرمند از تناسبات اصلی اجرا شده باشد.

۱- یوهانس اینتن، مدرس مدرسه باهاوس، کتاب ارزشمند «طرح و فرم» که در سال ۱۹۶۳ منتشر شده، دوره مبانی هنرهای تجسمی در این مدرسه را همراه با ویژگی‌های شخصی آموزش او و توصیف گام به گام تمرین‌های اجرا شده در کارگاه‌های وی را، ارائه کرده است.

دو اثر از پیکاسو که به شیوه طراحی ذهنی اجرا شده است. تصویر اول سمت راست، طراحی ذهنی است (با بازنمایی پر جاذبه یک مرغ مادر و جوجه‌های بشمالوی آن، ولی در تصویر دوم سمت چپ — در تصویر گردن یک خروس جوان به بازنمایی ساده این پرنده اکتفا نکرده است و خواسته حالت پرخاشگری و گستاخی آن را نیز نشان دهد.) (گامبریچ، ۱۲، ۱۳۷۹).

طراحی سه بعد نما (طبیعت گرا)

«در این سبک هنری، طبیعت بدون تفسیر یا اعمال نظر و یا دخالت عواطف بازنمایی می‌شود [به گونه‌ای که اثر هنری طراحی و نقاشی به عکس شباهت دارد] و در مجسمه‌سازی طبیعت گرا، اثر نهایی به قالب‌گیری از الگو نزدیک است.» تصاویر زیر از سه گرایش هنری (حجم‌سازی، طراحی، نقاشی) که در اجرای آنها، از روش طبیعت گرا (سه بعد نما) پیروی شده است.

سه تصویر از سه گرایش هنری (حجم‌سازی، طراحی، نقاشی) که در اجرای آنها، از روش طبیعت‌گرا (سه بعد نما) پیروی شده است.

روش آموزش این مفاهیم غیرمستقیم است که از طریق تقویت مشاهده دقیق و آشنایی با ویژگی‌های پدیده‌های متعدد طبیعی و مصنوعی، امکان‌پذیر خواهد بود که به شکوفایی خلاقیت دانش‌آموزان و رشد توان ذهنی و هوش مکانی آنها منجر خواهد شد که با فعالیت‌های عملی و کارگاهی، میزان رشد اطلاعات نظری و عملی آنها، قابل تشخیص خواهد بود؛ اما بخش طراحی درس اول و دوم کتاب پایه هشتم فرهنگ

و هنر با همان رویکرد کتاب پایه هفتم، «روش آموزش غیرمستقیم» است که تلاش می‌کند مفهوم اساسی و مهم «طراحی دوبعدی، سه بعد نما و حجم» را در قالب موضوعات طراحی حیوانات و طراحی پرندگان ارائه کند و انتظار دارد در پایان، دانش‌آموزان با مفهوم طراحی دوبعدی و سه بعد نما و حجم به شکل نظری و عملی آشنا شوند؛ تفاوت آنها را بدانند و بشناسند و همچنین با الهام از نمونه‌های حیوانات طبیعی به خلق آثار هنری خلاق، ذهنی و در صورت تمایل دانش‌آموز به روش سه بعد نما و حجم پردازی در گرایش‌های مختلف طراحی، نقش برجسته، حجم سازی، ماکت سازی و... بپردازند.

فرایند تدریس

گام اول: («مشق بصری» تصاویر هدفمند) بحث و گفتگو درباره تصاویر کتاب دانش‌آموز و کتاب راهنمای معلم و هدایت توجه دانش‌آموزان به تفاوت چگونگی طراحی و اجرای آثار (معلم می‌تواند هدایت تجزیه و تحلیل و نقد و بررسی آثار را به عهده بگیرد و در جهت تفسیر و بررسی آثار و در صورت نیاز «رمزگشایی» آثار گوناگون هنری، نقش راهنما و راهبر را ایفا کند.)

گام دوم: تصاویر زیر را به نمایش درمی‌آورد و از دانش‌آموزان می‌خواهد حدس بزنند هر حجم برای چه کاربردی ساخته شده است و چه داستانی دارد و کشف رمز و راز هر اثر چیست (تصاویر زیر).

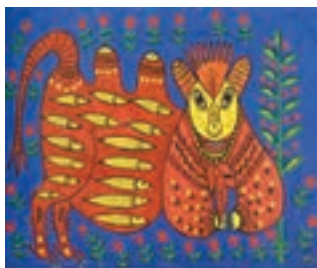
تصویر دوم «دسته چاقو تیز کن» (۱۱۰۰ تا ۹۰۰ پیش از میلاد، جنس برنز و ارتفاع ۲۲/۳ سانتی‌متر، لرستان). اغراق در اندازه سرنسبت به بدن در طراحی بز و دقت در جزئیات گوش، چشم، پوزه و شکل متفاوت شاخ‌ها و همچنین کاربردی بودن آن از نکاتی است که می‌توان، توجه دانش‌آموزان را به آن جلب کرد.

تصویر اول «طراحی ذهنی دوبعدی و ارائه سه بعدی» شیردال، نگهبان و محافظ اموال و گنج‌ها، که ۳۵۰۰ سال پیش از میلاد مسیح به عنوان نگهبان بر دروازه شهرها، نصب شده و سپس در درون کاخ‌ها برای نگهبانی از اموال و خزانه مورد استفاده قرار می‌گرفته است. شیر دال با چشمان خیره و گوش‌هایی که به جلو متوجه است، هوشیار و تأثیرگذار جلوه می‌کند و گمان بر این بوده است که قدرت غلبه بر نیروهای شر و شیاطین را دارد. این موجود افسانه‌ای ترکیبی از سه حیوان، تن شیر و سر عقاب و گوش و یال اسب است. بسیاری بر این گمانند، سیمرغ، که در درس دوم به آن اشاره شده است، نمودی نوین از شیردال است.

شرح موضوع (مفهوم طراحی ذهنی و شیوه شخصی)

هر اجرا توسط دانش‌آموزان، کیفیتی متفاوت از مشاهده را به تصویر می‌کشد که همان شیوه شخصی است. معرفی آثار هنرمندان شناخته شده و نام‌آشنای ایران و جهان، که با موضوع حیوانات به تجربه می‌پردازند، می‌تواند کیفیات مختلف مشاهده را نمایش دهد و اشتیاق اجرای آثاری خلاق و ذهنی را در دانش‌آموزان ایجاد کند. در این مرحله، معرفی و نمایش آثار هنرمندان نام‌آشنا در کنار هنرمندان دانش‌نیاموخته، که گرایش همه آنها طراحی ذهنی و باز نمود فضای شخصی است، می‌تواند اعتماد دانش‌آموزان را به اعتبار طرح‌های ذهنی‌شان تقویت کند؛ از جمله ناصر اویسی، متولد ۱۳۱۳ تهران، دانش‌آموخته حقوق از دانشگاه تهران، دارای دیپلم هنرهای زیبا، نقاشی، سرامیک، لیتوگرافی و طلاکاری است. وی نمایشگاه‌های گروهی متعددی با بزرگان هنر جهان از جمله دالی و پیکاسو برگزار کرده است. (تصویر اسب نشسته) مکرمه قنبری، هنرمند درس نیاموخته مازندرانی بر دیوار خانه‌اش آرزوها، شادی‌ها و رنج‌هایش را به شیوه‌ای کاملاً شخصی و به دور از هر گونه آموزشی به تصویر می‌کشد. زمانی که پسر مکرمه متوجه استعداد مادر شد با خرید ابزار و نمایش آثار مادر در گالری سیحون، او را نه تنها در سن ۷۰ سالگی به کار تشویق کرد، بلکه او را به جامعه جهانی معرفی نمود. او به چند کشور اروپایی سفر کرده و آثار بدیع خود را به نمایش گذاشته است. ماریا پریماشنکو، نقاش اوکراینی (۱۹۰۸-۱۹۹۷) او نیز مانند مکرمه، نقاشی است درس نیاموخته، که پس از سال‌ها درگیری با فلج اطفال، دیوارهای خانه خود را با نقاشی‌هایش پوشاند. این زن روستایی درون‌گرا و طبیعت دوست، تصاویری را که در رؤیاهایش می‌دید، با جانوران افسانه‌ای اوکراینی ترکیب می‌کرد و به روشی شخصی به تصویر می‌کشید.

ماریا پریماشنکو

مکرمه قنبری

ناصر اویس — اسب نشسته

فرایند تدریس

اجرای چند مرحله‌ای طراحی ذهنی

وسایل مورد نیاز: روگرفت سیاه سفید عکس حیوانات یا بریده مجلات، کاغذ کالک، کاغذ A۴، مداد HB, B۳.

گام اول: دانش‌آموزان روگرفت‌های سیاه سفید تصاویر حیوانات را روی میز قرار دهند و با استفاده از کاغذ کالک، خط محیطی حیوان را کپی کنند. (صورتی که قرار است دانش‌آموزان به طراحی نقوش تزینی هدایت شوند تصاویر در اندازه کوچک انتخاب شود.)

گام دوم: در مرحله بعد از دانش‌آموزان خواسته می‌شود، خطوط منحنی در طرح خود را به خطوط شکسته تبدیل کنند و بدین ترتیب آنها به اولین تغییر طرح اولیه به نقشی ساده شده می‌رسند و آن را به راحتی تجربه می‌کنند.

گام سوم: از آنها می‌خواهیم با نگاهی اغراق‌آمیز، طنز آلود و... طرح ساده شده خود را تغییر دهند. برای مثال، تغییر اندازه شاخ‌های گوزن و ایجاد شباهت آنها به شکل شاخه‌های درخت به گونه‌ای که حتی تعدادی پرنده روی آنها لانه ساخته‌اند.

ناصر اویدی

گام چهارم: روش‌های مختلف بهره‌برداری از طرح که مشخصاً، نتایج متفاوت و گوناگونی خواهد داشت؛ مانند

■ تغییر ضخامت خطوط محیطی طرح و تکرار آن به شیوه‌های منظم در حاشیه کاغذ، پارچه و....

■ تکرار طرح به شکل قرینه و ایجاد طرحی جدید با فضاسازی متفاوت و یا تکرار بی‌نظم در صفحه‌طوری که بخش‌هایی از طرح روی یکدیگر قرار گیرد (هم پوشانی).

❁ نکته: در تکرار شکل و تغییر اندازه اصلی آن و تغییر ضخامت خطوط محیطی و بازی با سایه‌ها برخی از نقوش خطی باقی می‌ماند و برخی سایه می‌خورد. برای درک بهتر این تمرین اثر ناصر اویدی می‌تواند برای دانش‌آموزان نمایش داده شود.

– تکرار به شیوه هم پوشانی در حالی که فضاهای مختلف در اثر قرار گرفتن بخش‌های مختلف طرح روی یکدیگر به وسیله تالیته خاکستری‌های گوناگون با مداد B۳ و با شیوه سایه نرم یا هاشور پر می‌شود.

سرانجام اینکه این تمرین امکان گسترش به انواع روش‌های چاپ، فضاسازی‌های تزینی و فضاسازی مدرن را داراست.

طراحی از پرندگان

درس دوم

هدف درس

■ آشنایی با طراحی خلاق در میراث فرهنگی

انتظارات عملکردی

■ با الهام از طبیعت و آثار هنری ایران، از پرندگان، طرح‌های خلاق ارائه کنند.

شرح موضوع

درس اول به لحاظ شیوه و چگونگی پرداخت به موضوع «انواع بیان هنری» می‌پردازد و تلاش می‌کند راه‌های ارائه تصاویر ناب ذهنی را در اختیار دانش‌آموز قرار دهد و درس دوم با موضوع پرندگان به جنبه معنایی بیان شخصی توجه دارد با این هدف که دانش‌آموزان را به خلق آثاری بدیع و خلاق تشویق کند. «بسیاری از نقش‌مایه‌های دوره‌های باستانی و تاریخی هنر ایران بر مبنای مفاهیم نمادین و به صورت انتزاعی طراحی شده است (حسینی، ۲۱، ۱۳۹۲). در این میان، پرندگان، همواره مورد توجه مردم باستان بوده‌اند؛ چرا که با انواع این موجودات همزیستی داشته‌اند و منبع خوراک ارزنده‌ای برای آنها به‌شمار می‌رفته است، و با گذشت زمان، پرندگان مظهر و نماد مفاهیم متعدد دینی و آیینی و اعتقادی شده است. به این ترتیب «نقوش پرندگان را در یک دسته‌بندی کلی می‌توان به نقوش پرندگان واقعی و پرندگان افسانه‌ای یا اساطیری تقسیم کرد، که در دسته دوم، پرنده معروف به سیمرغ از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. انواع مختلفی از پرنده با نام سیمرغ ذکر شده است که بعضاً به لحاظ ویژگی با یکدیگر متفاوت‌اند. جایگاه نمادین سیمرغ، نه تنها در آثار هنری فلزی، منسوجات، تزیینات در معماری، و نقش برجسته و همچنین اشعار عرفانی و ادب فارسی، بلکه به فلسفه اسلامی نیز راه یافته است؛ چرا که تغییر مفهوم و ماهیت نمادین سیمرغ در فرهنگ اسلامی را از نقش‌مایه‌ای اساطیری به جایگاهی والا تر و صورت‌های مثالی در اندیشه‌های سهروردی، می‌توان به روشن‌ترین بیان خود مشاهده کرد. او سیمرغ را مظهري از حقيقت راستين مي‌داند. عواملی چون پیشینه تاریخی، اسطوره‌ای و عرفانی پرندگان در فرهنگ و هنر ایران، و همچنین ویژگی خاص جسمی آنها، که امکان تخیل‌پردازی بیشتری را نسبت به دیگر موجودات در اختیار هنرمندان قرار می‌دهد، این گونه است که

شاهد بهره گرفتن هنرمندان در انواع گرایش‌های هنری به شکلی خیره‌کننده و خلاقانه با این موضوع هستیم؛ «از جمله در مینیاتور، تذهیب، معرق‌کاری، منبت‌کاری و طراحی جلد کتاب، مصورسازی و طراحی بوستر و ... همچنین برخی از گرایش‌های معاصر از جمله چیدمان» مانند: تصویر سیم‌رغ در چمنزار.

تندیس نقره‌ای خروس، متعلق به پیش از هخامنشیان سیم‌رغ در چمنزار، اثر استاد پرویز تناولی با استفاده از اشیای بازیافتی

بدین ترتیب و پس از ارائه تصاویر هدفمند و توضیحات مدرس در زمینه نقش پرندگان و جایگاه آنها در فرهنگ و عرفان ایرانی – اسلامی و همچنین، اهمیت تلاش برای رسیدن به بیان شخصی و مفهومی از آنها خواسته می‌شود، تصاویر ذهنی خود را با توجه به تجربه پیشین خود در درس اول به شکل دو بعدی (ذهنی) و یا سه بعد نما (طبیعت‌گرا) طراحی و با برنامه‌ریزی معلم، طرح را با گرایش‌های مختلف طراحی، نقاشی، کاردستی، نقش برجسته و حجم‌سازی به شکلی خلاقانه اجرا کنند. ممکن است در ابتدا برخی از طرح‌های ذهنی دانش‌آموزان، خام دستانه و دور از حد انتظار باشند که مسلماً با کمی هدایت و راهنمایی به نتیجه مطلوب می‌رسند. در این موارد، شیوه‌های متعدد هنری، می‌تواند دانش‌آموز را به کسب تجربه اثر بخش برساند؛ برای مثال، تمرین‌هایی که در ادامه ذکر شده، از این دست تجربه است.

فرایند تدریس

(طرح چاپ‌ترینی) با کاربردهایی از جمله «حاشیه کاغذ، حاشیه تزئینی روسری و حاشیه چاپی برای کیف دستی، حاشیه‌ای برای هنرهای دستی: گلدوزی، تکه دوزی و دست بافته‌ترینی و ...»

گام اول: طرح ذهنی دانش‌آموز که با موضوع حیوانات و به روش ساده شده تکمیل شده است و با طراحی نقش ساده شده پرندگان (توضیحات در درس اول ارائه شد).

گام دوم: طرح آماده روی فوم گذاشته، و با فشار مداد روی طرح، شکل فرو رفته آن، روی فوم ایجاد می‌شود.

گام سوم : اثر به جا مانده از طرح روی فوم را می توان، با ایجاد نقوش تزینی (مستقیماً روی فوم) کامل کرد.

گام چهارم : مرحله آخر آغشته کردن مهر آماده شده است به رنگ و چاپ زدن آن روی سطوح یکدست؛ از جمله کاغذ، پارچه، آینه و... (رنگ مناسب این تمرین، گواش یا اکریلیک است.)
نکته : هرچه قطع مهر دست ساز کوچک تر باشد، رنگ هنگام چاپ دیرتر خشک می شود و نتیجه کار، مطلوب تر خواهد بود.

گام پنجم : سیمرغ، عموماً به شکل سی عدد پرند در ذهن تداعی می شود که شکل پرندۀ ای واحد را تشکیل می دهد. این مفهوم می تواند در قالب طرح چیدمان^۱، در کلاس برنامه ریزی و اجرا شود. ساخت حجم نوعی از انواع پرندگان توسط تک تک دانش آموزان با توجه به طرحی ذهنی با استفاده از انواع مواد حجم سازی مانند کاغذ و تا (اورینگامی)، گل سفالگری، خمیر مجسمه سازی، خمیر کاغذ (ترکیب چسب چوب + خورده کاغذ) و در صورت آشنایی دانش آموزان با شیوه های کنده کاری چوب، منبت و شیوه معرق، ساخته می شود و در چیدمانی مفهومی در مدرسه و یا نمایشگاه به گونه ای چیده و ارائه می شود که طرح سیمرغ را تداعی کند.

ساخت تصویر دو بعدی «پرندگان» با برگ های تازه : در این روش طرح ذهنی با چیدن برگ های رنگی درختان به صورت دو بعدی و در فضای طبیعت اجرا می شود؛ پس از پایان اثر با عکاسی از آن و پیش از خشک شدن برگ ها، اثر هنری ثبت می شود.

۱- «چیدمان» installationart، گرایشی است که از هنر مفهومی پدیدار شده است؛ اما شکل گیری آن، به افزایش درک هنرمند از مواد و فضا و توان مختلف بیان هنری ارتباط مستقیمی دارد. همچنین، نوعی هنر مشارکتی به شمار می رود و ممکن است مخاطب، در روند ساخت اثر و فضا سازی، اجازه دخالت داشته باشد و حتی بخشی از آن را تغییر دهد. در این گرایش، هنرمند یا گروهی از هنرمندان برای ارائه مفهوم ذهنی خود - با هدف تأثیر گذاری بیشتر و مؤثرتر - از انواع عناصر طبیعی (سنگ، چوب، خاک و...)، دست ساخته خود هنرمندان و یا ابزار مورد استفاده در زندگی روزمره بهره می برند (یونسی، ۱۳۹۰، ۱۱).

طراحی بناها و فضاهای معماری

درس سوم

اهداف درس

- درک مفهوم تعادل در آثار هنری و معماری
- آشنایی با طراحی خلاق در معماری

انتظارات عملکردی

- با استفاده از شکل‌های هندسی یک ترکیب متعادل بسازند.
- با الهام از طبیعت، طرح‌های خلاقانه ارائه کنند.

شرح موضوع

«خود را مدیون کسانی که خانه‌ها و کوچه‌ها و بازارچه‌ها را به این زیبایی ساخته‌اند، می‌دانستم؛ چشم‌اندازهایی که سال‌ها بهانه و دل مشغولی من و نقاشی‌هایم بوده است. (پرویز کلانتری). تنوع بناها و فضاهای مختلف معماری به عوامل متعددی بستگی دارد. شکل طبیعی زمین، پستی و بلندی، رطوبت هوا و جنس خاک، مواد و مصالح هر منطقه و عوامل متعدد دیگر که هر کدام به نوبه خود،

کندوان یکی از روستاهای استان آذربایجان شرقی است که در دهستان سهند بخش مرکزی شهرستان اسکو واقع شده است. معماری بومی روستای کندوان معماری صخره‌ای است. کندوان یکی از سه روستای صخره‌ای جهان است.

پرویز کلانتری، متولد اول فروردین ۱۳۱۰ در زنجان است. او در سال‌های گذشته یکی از نقاشان مطرح نوگرای ایران و از فعال‌ترین آنها بوده است. طراحی از بناها نیز همواره مورد توجه او بوده است.

سالن نمایش و کنسرت واقع در برزیل

طرح معماری را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ مانند شهر صخره‌ای کندوان و میمند که شکل طبیعی زمین به طور کامل طرح معماری را تحت تأثیر خود قرار داده است. همچنین، آب و هوای گرم در شهرهای کویری، تأثیر خود را در طراحی بادگیرها نشان می‌دهد. آنچه باید در این مبحث بر آن تأکید کرد، توجه و ارزش‌گذاری به طراحی معماری، متناسب با طبیعت پیرامون و استفاده از رعایت اصول صحیح است؛ همان‌گونه که در معماری بافت‌های قدیمی شاهد آن هستیم؛ مانند بافت قدیمی شهر یزد. همچنین لازم است برداشت از شکل‌های طبیعت در طراحی معماری مورد توجه قرار گیرد؛ مانند، سالن نمایش و کنسرت واقع در برزیل، برگرفته از شکل طبیعت. اما نکته مهم در تمامی آثار، رعایت تعادل است.

تعادل: هر اثر هنری زمانی از لحاظ ترکیب بندی موفق است که دارای نظم بصری باشد؛ بدین معنا که وحدت، میان تمامی اجزای آن باشد و عناصر سازنده از کل اثر قابل تفکیک نباشد.

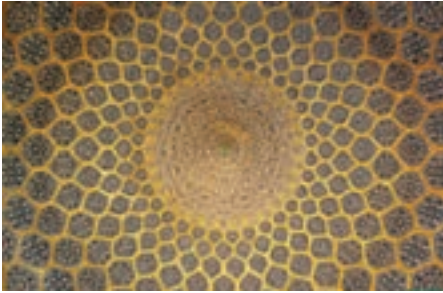
اثر هنری چگونه به وضعیت تعادل خواهد رسید؟

ایجاد ترکیب‌بندی صحیح به شناخت اصول و مبانی هنرهای تجسمی نیاز دارد. یکی از اصول مهم هنرهای تجسمی تعادل است. انسان، ناخود آگاه به تعادل و توازن در محیط پیرامون خود توجه می‌کند. تعادل وقتی در اثر هنری ایجاد می‌شود که انرژی بصری هیچ بخشی بر بقیه قسمت‌ها غلبه نکند و به صورت یکپارچه، موزون و متناسب دیده شود (وحدت اجزا). این امر باعث استواری نیروهای بصری اثر می‌شود.

تعادل در هنرهای تجسمی به دو صورت به دست می‌آید: تعادل متقارن و غیر متقارن

تعادل متقارن: یکی از اصول بنیادین در معماری ایران و معماری کلاسیک در اروپا، برای به دست آوردن تعادل، اصل تقارن است. تقارن یکی از آسان‌ترین راه‌های رسیدن به، تعادل و توازن است. تقارن به معنی تطابق دوشکل در دو سوی یک نقطه یا یک خط است (عمید، ۱۳۸۹).

در تعادل متقارن همه عناصر نسبت به محورهای افقی و عمودی و حتی مورب سنجیده می‌شود. ترکیب قرینه معرف زمان، محیط و ذهنیتی آرام، متعادل، متوازن و پایدار است. تعادل متقارن در هنرهای دیگر نیز

مسجد شیخ لطف الله متعلق به قرن یازدهم

باغ شاهزاده ماهان کرمان — این بنا در سال ۱۳۵۳ در فهرست آثار ملی ایران ثبت شده است؛ تقارن محوری.

دیده می‌شود. تقارن به انواع گوناگونی در آثار هنری دیده می‌شود؛ از جمله تقارن محوری یا عرضی مانند باغ شاهزاده کرمان، تقارن انتقالی مانند نقش برجسته سربازان در تخت جمشید و یا گره در کاشی کاری‌ها و تقارن مرکزی یا شعاعی مانند گنبد مسجد شیخ لطف الله.

تعالل غیر متقارن : در این روش تعادل عناصر بر اساس بافت، جهت، تیرگی و روشنی، اندازه و رنگ و... ایجاد می‌شود. این نوع تعادل بسیار پرتحرک‌تر از تعادل متقارن است. به دلیل تغییر شکل زندگی، در عصر حاضر این نوع تعادل بیشتر مورد توجه و پسند قرار گرفته است.

خانه مشا در نزدیکی تهران — برنده جایزه جامعه معماران آمریکا — طراح لیدا الماسیان و همکاران، تعادل نامتقارن

مرکز فرهنگی حیدر علی اف در باکو — طراح زاهای حدید — طراح بریتانیایی عراقی تعادل نامتقارن

فرایند تدریسی

مرحله اول (انواع قرینه)

وسایل مورد نیاز : کاغذ (معمولی و پوستی)، پرگار، خط‌کش، ابزار رنگ آمیزی
گام اول : در ابتدا از گروه‌ها خواسته شود تا نصف، ربع، یک پنجم یا یک ششم طرحی را روی کاغذی

رسم کنند. (در این مرحله می‌توان، دانش‌آموزان را به طراحی از ترکیب گل‌های ختایی و اسلیمی پایه هفتم تشویق کرد؛ اما به‌طور کلی بهتر است در انتخاب طرح آزاد باشند.) سپس از آنها خواسته شود به هر چند روش که می‌توانند طرح خود را روی کاغذ، تکرار کنند.

گام دوم: در این مرحله کارها به نمایش گذاشته، و روش انتقال طرح‌ها بررسی می‌شود و با طرح پرسش‌هایی از قبیل «تعریف تقارن چیست؟» «انواع تقارن چیست؟» با پاسخ دانش‌آموزان و هدایت معلم، دانش‌آموزان به کشف مفهوم تقارن و انواع آن می‌رسند.

گام سوم: دانش‌آموزان با ابزار دلخواه به رنگ‌آمیزی طرح‌ها می‌پردازند و کارها به نمایش گذاشته می‌شود.

مرحله دوم (ترکیب‌بندی)

وسایل مورد نیاز: کاغذ، شکل‌های هندسی بریده شده از کاغذهای رنگی، چسب کاغذ، خط‌کش
گام اول: (روش حل مسئله، بخش کلیات) از گروه‌ها خواسته شود در دو کادر جدا و یک اندازه با استفاده از شکل‌های هندسی یکسان، (به‌طور مثال مربع، مثلث، دایره) یک ترکیب متقارن و یک ترکیب غیر متقارن بسازند به گونه‌ای که هر دو ترکیب‌بندی، یکپارچه و منسجم به نظر آید. (از هر شکل ۲ عدد برش زده شود)

■ بهتر است اندازه شکل‌های هندسی بریده شده توسط دبیر تعیین شود تا مقایسه و تحلیل کارها برای دانش‌آموزان راحت‌تر صورت گیرد.

گام دوم: کارها در کلاس به نمایش گذاشته شود و هر گروه با مشورت و همفکری، بهترین ترکیب متقارن و غیر متقارن را با ذکر دلیل انتخاب و تحلیل کنند. (طرح پرسش‌های زیر به هدایت بحث برای رسیدن به اهداف کمک می‌کند.):

■ گزینه بودن چه ویژگی‌هایی را به کار می‌بخشد؟

■ تعادل چیست؟

■ آیا ترکیب‌بندی‌های غیر قرینه می‌تواند متعادل باشد؟

■ تعادل به چند روش به دست می‌آید؟

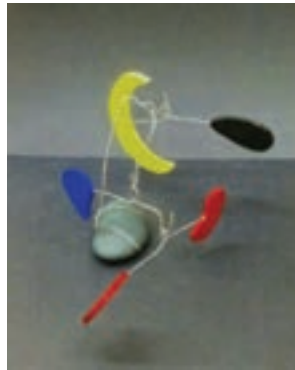
گام سوم: سؤالاتی از سوی معلم مطرح می‌شود: آیا طرح شما دارای تقارن است؟ کار شما در کدام دسته از تقارن‌ها قرار دارد؟ از نمونه‌های تقارن در طبیعت مثال بزنید؟

مرحله سوم (تعادل)

از گروه‌ها خواسته می‌شود با استفاده از وسایل در دسترس یک حجم متعادل غیر متقارن بسازند (با استفاده از مواد در دسترس مانند خلال دندان، ماکارونی، سیب، چوب، مقوا، فوم، خمیر بازی، خمیر آرد، پاستیل خوراکی، میوه، سنگ و مانند آن).

ساخت سازه متعادل با خلال دندان و چسب

ساخت سازه متعادل با اجسام در دسترس

ساخت سازه متعادل با ماکارونی
اثر دانش آموزان خراسان رضوی

مرحله چهارم (فعالیت‌های تکمیلی)

گام اول: (فعالیت گروهی) از هر گروه خواسته شود یک بنای غیرمتقارن با رعایت اصل تعادل در ترکیب‌بندی و با الهام از طبیعت و محیط پیرامون و یا چیدمان اجسام در دسترس، طراحی کنند.

طراح عماد الدین زند

گام دوم: در این مرحله گروه‌ها می‌توانند، نمونه‌های ساده‌ای از طرح موردنظر خود را، با استفاده از مواد در دسترس بسازند.

نمونک با استفاده از خمیر کاغذ و مواد در دسترس

توصیه : در این درس بازدید از بناهای تاریخی و بررسی نوع تعادل ساختمان به تفهیم درس کمک می کند.

گام سوم : پس از بازدید از بنای تاریخی از دانش آموزان خواسته شود تا مدتی در سکوت در محل انتخابی خود بنشینند و خود را جای ساکنان یا اجسام و یا خود بنا بگذارند و سپس از قول آنها سخن بگویند. متن خود را در همان مکان بنویسند و در کلاس ارائه کنند.

گام چهارم : برای جلسه بعد و تدریس درس تزئینات در معماری از دانش آموزان خواسته شود، یک طرح ساده را روی یک قطعه صابون با چاقوی میوه خوری خراش دهند و سپس مانند شکل دور تا دور آن را خالی کنند و همراه با ابزاری برای تزئینات ظریف (مانند سوهان ناخن و...) به کلاس بیاورند. به جای صابون می توان از شمع های قطور تزئینی، خمیر کاغذ، خمیر مجسمه سازی، گل سفالگری نیز به منظور کنده کاری و یا برجسته کاری استفاده کرد.

انداختن نقش نیم برجسته روی صابون - اثر مصطفی اکبری

تزینات در معماری

هدف درس

■ ارزش گذاری نسبت به میراث فرهنگی (تزینات بناهای تاریخی)

انتظارات عملکردی

- با تزینات در معماری آشنا شوند.
- با توجه به تزینات، آثار هنری طراحی و اجرا کنند.
- با الهام از تزین بناها، نظریه پردازی کنند.

شرح موضوع

انسان همیشه در تلاش برای زیبا سازی محیط زندگی خویش بوده و بناها از گذشته محلی برای بروز چنین فعالیتی بوده است. به همین دلیل هنرمندان برای تزین کف، دیوارها و سقف ها از روش ها، مواد و مصالح گوناگونی در دوره های مختلف استفاده کرده اند. تزینات بناها را می توان به دو دوره تقسیم کرد :

۱ تزینات قبل از اسلام

۲ تزینات بعد از اسلام

۳ تزینات قبل از اسلام : از لحاظ استفاده از مواد و نوع کار

آجر لعاب دار - گاو بال دار - دوره هخامنشی

شامل حجاری روی سنگ، آجر لعاب دار، گچ پری، موزاییک کاری، کاشی های رنگی و نقاشی بوده است، و از لحاظ نقش و طرح شامل نقوش حیوانی از قبیل شیر، گاو و مانند آن، همچنین جانوران افسانه ای (گریفون به شکل سر عقاب و تنه شیر در سرستون های تخت جمشید، گاو بالدار، شیر بالدار و یا اسفنگس با بدن حیوانات و سر انسان) و نقوش گیاهی شامل گل دوازده پر، درخت سرو، که یا به تنهایی و یا در کنار تصاویر شکار حیوانات ترسیم می شد و نقوش انسانی شامل مراسم حکومتی و تشریفاتی، صف سپاهیان، شکار، و مانند آن انجام می شد.

۱ **تزئینات در دوره اسلامی :** تزئینات این دوره از لحاظ مواد و نوع کار شامل آجرکاری، گچ‌بری، کاشی‌کاری و کار روی چوب می‌باشد و از لحاظ طرح و نقش شامل ختایی، اسلیمی، نقوش هندسی و خطوط می‌شود. در هر دوره عناصر تزئینی و فنون ساختمان‌سازی روش ویژه خود را داشته است؛ مثلاً در دوره سلجوقی استفاده از آجر برای تزئینات به اوج خود رسیده است (مانند بنای برج مهماندوست دامغان).

آجر کاری — برج مهماندوست دامغان

فرایند تدریس

پیشنهاد می‌شود قبل از شروع درس یا در همان جلسه، دانش‌آموزان به دیدن یکی از بناهای میراث فرهنگی و یا نزدیک‌ترین مسجد محل بروند. در صورت امکان و وجود شرایط، تشکیل کلاس در همان محل، در تدریس تأثیر بسزایی خواهد داشت.

گام اول : بازدید از نزدیک‌ترین مسجد محل و یا یکی از بناهای تاریخی و بررسی تزئینات بنا. از دانش‌آموزان بخواهید تزئینات بنای بازدید شده را با ساختمان‌های جدید مقایسه کنند.

گام دوم : (فعالیت گروهی) از هر گروه خواسته شود تا تزئیناتی را که از گذشته تا امروز در بناها رواج بیشتری داشته است در جدولی مانند جدول زیر دسته‌بندی کنند :

ردیف	تزئینات نمای بنا	گذشته	امروزه	تزئینات داخلی بنا	گذشته	امروزه
۱	ترکیب آجر و کاشی			کاشی کاری		
۲	کاه گل			آینه کاری		
۳	شیشه			کاغذ دیواری		
۴						

هر گروه نتیجه کار خود را به کلاس ارائه، و موارد جدید را به جدول پای تخته اضافه می کند.

گام سوم: معلم به تکمیل جدول می پردازد و در مورد آن از دانش آموزان سؤال می کند.

■ تفاوت کاربرد مصالح ترینات بنا در گذشته و حال چیست؟

■ مزایای استفاده از مصالح بوم آورد (استفاده از مصالح منطقه) چیست؟

■ مزایا و معایب استفاده از مصالح غیر بومی برای ترین بنا چیست؟

گام چهارم: جمع بندی و نتیجه گیری درس با کمک دانش آموزان صورت می گیرد.

گام پنجم: از دانش آموزان خواسته شود تا به صورت گروهی، بین نقوش و چگونگی ترین (روش کار

و مواد و مصالح) بناها، قبل از اسلام و بعد از اسلام مقایسه ای انجام دهند و با خود به کلاس بیاورند. در

صورت امکان طرحی از این ترینات را با خود به همراه بیاورند.

فعالیت دوم (نقش برجسته با الهام از گچ بری، سنگ تراشی و منبت در معماری)

گام اول: دانش آموزان طرح های خود را که روی صابون منتقل، و دور آن را خالی کرده اند به کلاس

می آورند و با ابزارهای در دسترس از قبیل سوهان ناخن و غیره ترین می کنند. (مطابق شکل زیر).

کنده کاری روی صابون با الهام از گچ بری اثر مصطفی اکبری

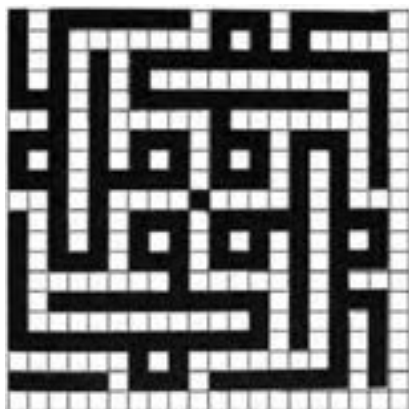
فعالیت سوم (کاشی کاری)

لوازم مورد نیاز : تخته سه لایه یا مقوای نمونک 15×15 به تعداد طرح مورد نظر، طرح کاشی، کاغذ کاربن، ابزار رنگ آمیزی (مداد رنگی یا گواش و...)
 گام اول : (فعالیت گروهی) ابتدا طرح مورد نظر با کاربن روی چوب ها و یا مقوای نمونک برش خورده منتقل گردد.

گام دوم : سپس گروه با توجه به رنگ الگو به رنگ آمیزی کاشی ها به طور جداگانه می پردازد.
 گام سوم : قطعات به ترتیب کنار هم روی یک سطح با چسب چسبانده شود. این کار برای تزئین دیوارهای کلاس هم استفاده می شود و یا اگر به پشت آنها آهنربا وصل شود به چار چوب درهای ورودی امکان اتصال دارد.

نمای کاشی با استفاده از چوب های ۱۵ سانتی
 کار گروهی دانش آموزان روی چوب

خط بنایی - تکرار نام پیامبر «محمد»

فعالیت چهارم (خط بنایی)

در این مرحله دانش آموزان با راهنمایی دبیر خود می توانند کلمات (مانند نام های مبارک ائمه) را روی کاغذ شطرنجی طراحی و رنگ آمیزی کنند تا با خطوط بنایی بیشتر آشنا شوند.

پنجره های رنگی

گام اول : از دانش آموزان خواسته شود تا طرح شمسه را، که در پایه هفتم یاد گرفته اند در مربعی به اندازه ۱۰×۱۰ روی کاغذ رسم کنند.

گام دوم : سپس به تمام خطوط آن، ضخامت نیم سانتی داده شود. درون شکل برش زده، و خالی شود (با استفاده از سوزن پرگار یا قیچی).

گام سوم : در پشت کار تلق های رنگی چسبانده شود.

گام چهارم : شمسه های رنگی آماده شده به پنجره کلاس کنار هم چسبانده شود تا نمایی از پنجره های رنگی قدیمی در کلاس ایجاد شود. این کار را می توان برای درست کردن فانوس مکعب شکل و یا ساک دستی نیز استفاده نمود.

ساخت ساک دستی با استفاده از مقوا و تلق رنگی
با الهام از هندسه نقوش، اثر گروهی دانش آموزان

ساخت پنجره های رنگی با استفاده از مقوا و تلق رنگی
با الهام از هندسه نقوش، اثر گروهی دانش آموزان

انواع خط

درس اول

هدف درس

■ آشنایی با انواع خط و تأثیر بیانی آن

انتظارات عملکردی

- تأثیر بیانی خط را در تصاویر مختلف بررسی کنند.
- تصاویر را با خطوط مختلف طراحی کنند.

شرح موضوع

انواع خط

خط از نظر جهت به صورت خط افق، عمود و مورب وجود دارد و از لحاظ حالت به صورت خطوط منحنی و مارپیچ، شکسته و دندانه دار دیده می شود. هر کدام از این خطوط، ویژگی های بیانی متفاوتی دارد. خط افق نمایانگر آرامش، سکون، اعتدال؛ خط عمود، نشان دهنده وقار، ایستایی و خط مورب، خطی پویا و نشان دهنده حرکت و جهت است. خط منحنی و مارپیچ خطوطی سیال و روان است که به راحتی می تواند هر گونه سطح یا فضایی را پر کند و بیشتر برای طراحی فضاهای آرام، رمز آلود و رویاگونه استفاده می شود. خطوط شکسته و دندانه دار همانند خطوط منحنی امکان انطباق با همه نوع سطح یا فضا را دارد؛ ولی بیشتر برای طراحی موضوعات خشن کاربرد دارد.

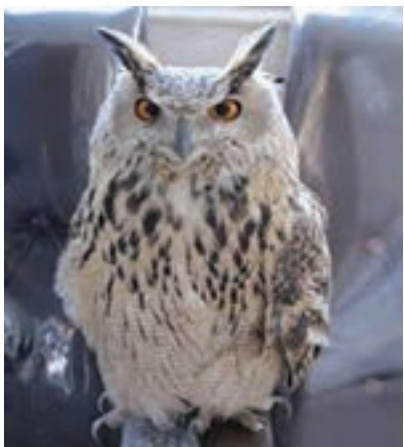
فرایند تدریس

وسایل لازم: چند تصویر سازی (مانند کتاب‌های داستان و شعر کودکان و همچنین کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و...)، یک عکس از حیوان مورد علاقه، خودکار یا روان نویس، کاغذ یا کاغذپوستی

گام اول: ابتدا معلم یک نمونه تصویر را از جهت نوع خط و تأثیر بیانی خطوط نقد و بررسی می‌کند؛ سپس از گروه‌ها خواسته می‌شود، تصاویر خود را از نظر نوع خط و تأثیر بیانی در گروه با همفکری و مشورت بررسی، و بر اساس نوع و حالت خطوط دسته‌بندی کنند.

گام دوم: گروه‌ها حاصل کار خود را به کلاس ارائه می‌کنند.

گام سوم: از دانش‌آموزان خواسته شود تا عکسی از یک حیوان انتخاب کنند و با خود به کلاس بیاورند؛ سپس مانند تصاویر زیر برداشت ذهنی خود را از آن حیوان با خطوط در هم (منحنی، کلافی و آزاد) با خودکار و یا روان نویس طراحی کنند.

گام چهارم: با یادآوری انواع خطوط عمود، افق، اریب، شکسته و مانند آن از دانش‌آموزان خواسته شود روی همان تصاویر با نوع دیگری از خطوط طراحی، و سپس تغییرات را از لحاظ بصری و روانی با هم مقایسه کنند.

درس دوم

کیفیت سطوح در تصویرسازی

اهداف درس

- آشنایی با رنگ‌های گرم و سرد
- آشنایی با بافت و روش‌های ایجاد آن

انتظارات عملکردی

- رنگ‌های سرد و گرم در تصویرسازی به کار ببرند.
- در کار خود از ایجاد بافت‌های متناسب استفاده کنند.
- با استفاده از شکل‌های هندسی ساده، شخصیت‌سازی و فضا‌سازی کنند.

شرح موضوع

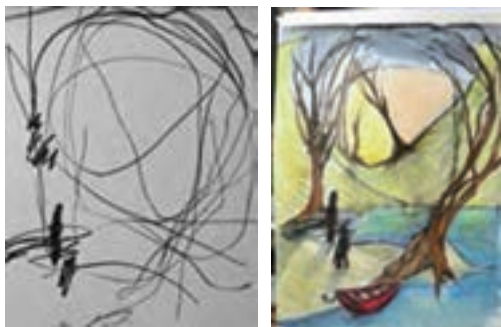
خط

از تکرار خط، سطح به وجود می‌آید. سطح به دو صورت هندسی و غیرهندسی وجود دارد. سطح غیرهندسی را می‌توان با حرکت آزاد خط در صفحه (خطوط بسته) و استفاده از پهنای زغال یا گچ، ریختن و یا پاشیدن رنگ روی زمینه، رنگ کردن سطح بیرونی اجسام (یا دست و پا و...) و فشار مستقیم آنها روی کاغذ و مانند آن به وجود آورد.

سطح‌های هندسی شامل مربع، دایره و مثلث به عنوان سه شکل پایه است که دیگر سطوح از ترکیب یا برش آنها به وجود می‌آید.

همانند خط، هر کدام از شکل‌های هندسی روی شخصیت‌ها و فضاها تأثیر روان شناختی متفاوتی دارند. دایره برای طراحی شخصیت‌های مهربان و ساده، مربع برای طراحی شخصیت‌های مصمم و جدی و مثلث برای طراحی شخصیت‌های موزی و خشن مناسب است. برای این درس فعالیت‌های پیشنهادی زیر در نظر گرفته شده است:

فرایند تدریس

گام اول : روی کاغذ خطوط آزادی برای دانش‌آموزان رسم شود و یا لکه‌هایی با ریختن و پاشیدن مرکب و یا گواش رقیق شده و مانند آن به وجود بیاورید. می‌توان از پهنای زغال نیز برای ایجاد لکه‌ها استفاده کرد. از هنرجو خواسته شود تا با استفاده از این خطوط و لکه‌ها، فضاها، اجسام و شخصیت‌های متفاوت انسانی و حیوانی را به وجود بیاورند.

گام دوم : از دانش‌آموزان خواسته شود با استفاده از شکل دایره و با الهام از طبیعت و محیط پیرامون خود انواع درخت، گل، حیوانات و شخصیت‌های انسانی را طراحی کنند و با گذاشتن چشم و ابرو و یا دست و پا به اجسام شخصیت دهند؛ سپس همان طرح‌ها را بار دیگر با شکل مربع و مثلث دوباره طراحی کنند. کارها در کلاس به نمایش گذاشته، و تفاوت استفاده از دایره و مربع و مثلث در ویژگی روانی شخصیت‌ها با کمک دانش‌آموزان بررسی شود.

شرح موضوع

بافت

استفاده از بافت‌های متفاوت علاوه بر زیبایی، ایجاد جاذبه بصری از یکنواختی کار نیز می‌کاهد. بافت به دو صورت بصری و لامسه‌ای وجود دارد.

برای ایجاد بافت بصری می‌توان از روش‌های زیر استفاده کرد:

تکرار نقطه (نقطه به صورت ساده و یا نقاط شکل‌دار مانند نقاط ستاره‌ای، تکرار خط، انواع هاشورهای منظم، متقاطع، کلافی و...) و یا استفاده از عکس‌های مختلف، روزنامه به عنوان زمینه کار (بافت تصویری) و پاشیدن و ریختن و خراش رنگ، استفاده از ابزارهای رنگ‌گذار متفاوت (حرکت قلم موهای تخت و گرد، استفاده از پاستل روغنی و حرارت دادن با اتو و یا خراش آن و...).

بافت لامسه‌ای با چسباندن سطوح مختلف بافت دار (مانند انواع پارچه، کاموا، چوب، مهره و...) و با استفاده از روش کولاژ یا تکه چسبانی به دست می‌آید.

همچنین می‌توان با استفاده از تلق و سوزن پرگار یا قیچی (برای برش) از همان طرح‌ها یک شابلون تهیه کرد. در تصاویر ذیل طرز تهیه شابلون را ملاحظه می‌کنید :

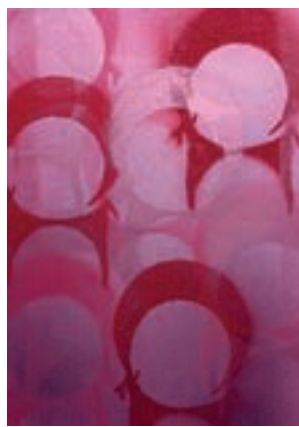

مراحل تهیه شابلون

فرایند تدریس

گام اول : برای شناساندن و معرفی تصویر سازی تبلیغاتی از دانش‌آموزان خواسته شود با استفاده از تلق، یکی از طرح‌های خودشان را به صورت شابلون در آورند.

گام دوم : سپس رنگ‌آمیزی را با رنگ‌های افشان یا گواش انجام دهند. استفاده از شابلون علاوه بر اینکه دانش‌آموزان را با یکی از شیوه‌های چاپ آشنا می‌کند، روش بسیار خوبی برای آموزش و تمرین رنگ‌های سرد و گرم است.

چاپ طرح با استفاده از شابلون با رنگ‌های متفاوت

ویژگی‌های تصویرسازی

هدف درس

■ آشنایی با ابزار و انواع تصویرسازی

انتظارات عملکردی

■ به صورت گروهی تصویرسازی کنند.

شرح موضوع

از ابتدای زندگی بشر، طراحی و نقاشی بهترین راه بیان نیاز و همچنین برقراری ارتباط انسان با هم‌نوعش بوده است. تصاویر نقاشی شده درون غارها توسط بشر اولیه نشان می‌دهد که هیچ کدام از آنها جنبه تزیینی و نمایشی نداشته است به گونه‌ای که می‌توان این آثار را در زمره نخستین آثار تصویرسازی بشر در طول تاریخ به شمار آورد. از همان ابتدای تاریخ تا امروز، هنر تصویرسازی به نوعی به نقاشی وابسته بوده است و این دو زمینه هنری، علاوه بر پیشینه تاریخی، وجوه اشتراک زیادی دارد. هدف تصویرسازی انتقال پیام و برقراری ارتباط با مخاطب است. ساده‌سازی، خلاصه‌نگاری، نشانه‌شناسی تصویری، رویکردهای عاطفی و روان‌شناختی از نکاتی است که باید در تصویرسازی مورد توجه قرار گیرد.

به طور کلی تصویرسازی از لحاظ چگونگی اجرا و نگرش به موضوع به دو صورت

■ تصویرسازی عینی (واقع‌گرا)

■ تصویرسازی ذهنی

وجود دارد؛ ولی از لحاظ کاربرد در انواع گوناگونی مانند تصویرسازی واقع‌نما (رئالیستی)، تصویرسازی تبلیغاتی، تصویرسازی کتاب کودک، تصویرسازی کتاب‌های درسی علمی، تصویرسازی برای مجلات و... دیده می‌شود. در تصویرسازی همانند نقاشی از ابزارهای متفاوتی استفاده می‌شود. در درس قبل روش‌هایی مانند تکه چسبانی و چاپ معرفی شد. در زمینه رنگ‌آمیزی، مداد رنگی از رایج‌ترین و در دسترس‌ترین ابزارهای رایج در تصویرسازی است. در رنگ‌آمیزی با مداد رنگی از مقوای بدون بافت استفاده می‌شود. برای رنگ‌آمیزی ابتدا باید با رنگ‌های روشن شروع، و به تدریج رنگ‌های تیره‌تر را اضافه کرد. رنگ‌آمیزی با

استفاده از مداد رنگی در تصویرسازی

مدادرنگی را می‌توان به صورت سایه و روشن و یا تخت انجام داد. در تصویرسازی برای کودکان، استفاده از روش رنگ آمیزی تخت رایج‌تر است و به خصوص برای مبتدیان بیشتر پیشنهاد می‌شود. پاستل روغنی (مداد شمعی) به دلیل نرمی و شفافیت و اشباع زیاد رنگ‌ها، جاذبه بسیار زیادی برای دانش‌آموزان نوجوان دارد. پاستل روغنی را می‌توان روی مقوای بافت دار و بدون بافت اجرا کرد. همان‌طور که در درس قبل اشاره شد با حرارت دادن و خراش سطوح حاصل از پاستل‌های روغنی نیز می‌توان فضا و بافت‌های جدیدی ایجاد کرد.

آبرنگ نیز از دیگر ابزارهای رایج در تصویرسازی است. برای آبرنگ از قلم‌مو و مقوای مخصوص آبرنگ (با گرم زیاد) استفاده می‌شود. در رنگ آمیزی با آبرنگ همانند مداد رنگی، ابتدا باید از رنگ‌های روشن شروع، و به تدریج رنگ‌های تیره را اضافه کرد. هنگام استفاده از آبرنگ از دانش‌آموزان خواسته

استفاده از آبرنگ در تصویرسازی

شود تا طرح اولیه را با مدادرنگی و بسیار کم رنگ روی مقوای مخصوص آبرنگ، منتقل کنند. رنگ آمیزی را حتماً از پس زمینه کار شروع کنند و به تدریج به سمت قسمت های جلوی تصویر ادامه دهند. استفاده از آبرنگ به دلیل هزینه زیاد (قلم مو و مقوا و آبرنگ مرغوب) توصیه نمی شود. در تصویرسازی کودک استفاده از قلم گیری (محدود کردن رنگ ها با رنگ تیره و به خصوص مشکی با استفاده از روان نویس و...) و اجرای نقوش تزینی توصیه می شود. این روش، علاوه بر ایجاد جاذبه بصری از یکنواختی کار می کاهد و همچنین ضعف رنگ آمیزی را می پوشاند. گواش نیز از دیگر وسایل تصویرسازی است که همانند پاستل روغنی به دلیل اشباع رنگ و آسانی رنگ آمیزی، جذابیت زیادی دارد. گواش را به خصوص در حالت غلیظ و تخت می توان روی هر مقوا و یا بسترهای دیگر مانند سفال اجرا کرد.

اثر علی اکبر صادقی، آبرنگ و جوهر

فرایند تدریس

گام اول: یکی از آثار تصویرسازی استادان مطرح انتخاب شود. مقوای بزرگی توسط گروه تهیه شود. از دانش آموزان خواسته شود به صورت گروهی و با مشورت با ابزارهای گوناگون رنگ آمیزی، و شیوه های متفاوتی مانند چاپ، تکه چسبانی و... آن را اجرا کنند.

روند تصویر سازی

درس چهارم

هدف درس

■ آشنایی با شخصیت پردازی و فضا سازی در تصویرگری

انتظارات عملکردی

- با توجه به داستان‌های ایرانی و یا شعر، شخصیت‌ها و فضاها را طراحی کنند.
- قسمتی از یک متن یا شعر را تصویر سازی کنند.
- طراحی را رنگ آمیزی کنند.

شرح موضوع

ابتدایی‌ترین گام برای شروع تصویرسازی، طراحی شخصیت‌ها و فضاها بر مبنای متن یا شعر است. طراح باید تشخیص دهد که کدام قسمت داستان یا شعر، نقطه عطف آن است و همچنین توان لازم را برای خلق فضای تصویری دارد. تصویرگر باید در طراحی فضا به نکاتی اشاره کند که در متن به آنها اشاره نشده است؛ ولی با اضافه کردن آنها می‌تواند به انتقال بهتر مفهوم متن کمک کند. این بخش نقطه اوج خلاقیت طراح است و نباید با روند کلی متن یا داستان مغایرت داشته باشد.

انتخاب زاویه دید، پلان‌بندی (قسمت‌های پیش زمینه یا جلوی تصویر، پس زمینه یا عقب تصویر و لایه‌های میانی تصویر) و همچنین نوع ترکیب‌بندی از نکاتی است که در طراحی فضاهای تصویری باید در نظر گرفته شود.

تصویرگری - اثر مرجان ترنج
چیدمان صحیح عناصر بصری

زاویه دید از بالا

ترکیب نقاشی و کلاژ - زاویه دید از
روبه‌رو

منظور از زاویه دید، نوع نمایش سوژه از جهات روبه‌رو، بالا و یا پایین است. زاویه دید از روبه‌رو، علاوه بر آسانی طراحی، رایج‌ترین زاویه دید است.

در ترکیب‌بندی چیدمان عناصر تصویری، باید ارتباط بصری عناصر حفظ شود. بهتر است، دانش‌آموزان، این ارتباط را به طور حسی برقرار کنند و از قواعد کلاسیک و رایج در اصول ترکیب‌بندی به طور مستقیم و نظری در کلاس استفاده نشود.

خلق فضاهای تخیلی و ذهنی در تصویرسازی بسیار کاربرد دارد. یکی از راه‌های ایجاد فضاهای تخیلی، تغییر اندازه (بزرگ نمایی یا کوچک نمایی بیش از حد) است. تغییر اندازه را می‌توان در قسمتی از شکل انجام داد؛ مثلاً بزرگ کردن سر یا چشم‌ها یا دراز کردن دست و پاها و... و یا تغییر اندازه بین دو شکل متفاوت. با این کار می‌توان فضاهای تخیلی زیبایی به وجود آورد. تغییر اندازه به خصوص برای تصویرسازی کودک بسیار مورد استفاده قرار می‌گیرد.

فرایند تدریس

گام اول: شعری از شاهنامه انتخاب شده، روخوانی و در مورد آن گفت‌وگو شود.
گام دوم: به هر کدام از گروه‌ها قسمتی از متن داده شده و در مورد شخصیت‌ها و ویژگی‌های آنها بحث کنند.

گام سوم: گروه در مورد ویژگی‌های ظاهری شخصیت‌های متن خود توضیح دهند.
گام چهارم: معلم دانش‌آموزان را به تحقیق در مورد ویژگی‌های اسطوره‌ها در منابع مختلف ترغیب کند.

گام پنجم: گروه‌ها به طراحی شخصیت‌ها و فضا پردازند.
گام ششم: کارها در کلاس به نمایش گذاشته شده و تجزیه و تحلیل شود.

مقدمه

همان‌طور که در قسمت عکاسی پایه هفتم در همین کتاب آمده است، عکاس قبل از تسلط بر ابزار عکاسی باید دارای نگاهی قوی، ذهن پرسش‌گر و تفکر جانبی فعال باشد. به همین منظور توصیه می‌شود در این پایه هم، جلساتی را به صلاحدید و امکانات خود به عکاسی بدون دوربین اختصاص دهید که در پایه هفتم به‌طور مفصل بیان شد؛ با این تفاوت که در این پایه پس از نوشتن طرح، دانش‌آموزان عکس‌های خود را در کلاس به صورت نمایش اجرا کنند و پس از اجرای رخداد در قالب نمایش برای بستن قاب عکس به همان صورت، که یادداشت کرده‌اند، هرکسی در جای خود برای چند لحظه ثابت بایستد تا عکس به‌تصویر درآید. سپس اندیشه توسط نویسنده خوانده شود؛ بدین‌گونه عکاسی بدون دوربین یک مرحله پیشرفته‌تر با تلفیق هنر نمایش برگزار می‌شود و دانش‌آموزان از ترکیب چند مهارت خود (نگاه کردن، اندیشیدن، عکاسی، نوشتن، حرکت و بیان) به اجرا (پرفورمنس) می‌رسند.

در عکاسی این پایه، همان‌طور که در بخش اول (کلیات) توضیح داده شد، مواردی به چشم می‌خورد که در کتاب دانش‌آموز به آن پرداخته نشده است؛ اما دانستن آن به دانش‌آموزان در عکاسی موفق کمک می‌کند. لازم است در کلاس به این ترتیب عمل شود: در اینجا ابتدا عناصر بصری معرفی می‌شود و در جای خود به موارد ذکر شده در کتاب خواهیم پرداخت.

عناصر بصری در عکاسی (بافت و رنگ)

هدف درس

■ آشنایی با عناصر بصری در عکاسی

انتظارات عملکردی

- عناصر بصری را در تصاویر جداسازی کنند.
- از عناصر بصری در طبیعت عکاسی کنند.

شرح موضوع، عناصر بصری

قبل از پرداختن به بافت، یادآوری می‌شود، در هنرهای تجسمی، عناصر بصری به دو بخش کلی تقسیم می‌شود:

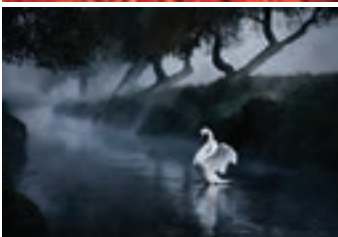
۱ بخشی که با آن به طور ملموس و فیزیکی سر و کار داریم و همان عناصر اولیه بصری به شمار می‌رود؛ مانند نقطه، خط، سطح، شکل، حجم، رنگ، بافت، اندازه و تیرگی و روشنی.

۲ بخش دیگر، کیفیات خاص بصری است که بسیار گوناگون و متعدد است؛ مانند توازن یا تعادل، تضاد، هماهنگی، ریتم، تأکید، حرکت، تراکم و ...

تشخیص و به کارگیری عناصر بصری برای عکاس، هنگام عکاسی ضروری است.

عناصر اولیه بصری

نقطه: نقطه الزاماً گرد نیست و می‌تواند شکل‌های گوناگونی داشته باشد؛ به طور مثال دایره، مثلث، مربع، مستطیل و غیره؛ حتی

می تواند شکل های آزادی را به وجود آورد. از سوی دیگر، دور نقطه می تواند نامنظم و حتی دندانه دار باشد. مفاهیم خطوط عمودی، افقی، مورب، منحنی : در هنرهای بصری، خط به دلیل ماهیت خاصش دارای توان و انرژی بسیار است. خط هرگز ساکن و ایستا نیست؛ بلکه همیشه پرتحرک است. در واقع خطوط ابزاری است که چشم بیننده را به جایی هدایت می کند که عکاس می خواهد. خطوط به چهار دسته اصلی تقسیم می شود که عبارت است از :

عکس از Junichi Hakoyama

خطوط افقی، آرام ترین خطوط تصویر است که به عکس آرامش می دهد. خطوط عمودی، خطوطی قوی و پرتحرک است که باعث القای حس عظمت می شود. خطوط مورب، مهیج ترین خطوط کادر است که می تواند نگاه را به سرعت به محل سوژه در عکس حرکت دهد تا بیننده به سوژه توجه زیادی کند. خطوط منحنی، معمولاً القاکننده حس حرکت و پویایی به بیننده است. از سوی دیگر به دلیل انحنای این خطوط، نوعی حس آرامش بین اجزای درون کادر نیز ایجاد می شود.

خطوط زیگزاگ

خطوط مورب

خط عمودی aleksandar Budjevac

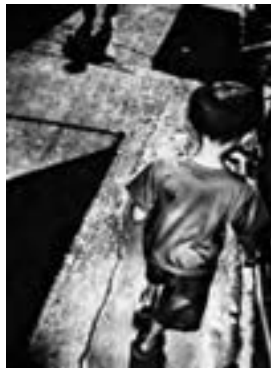
خطوط مارپیچ Miha Pavlin

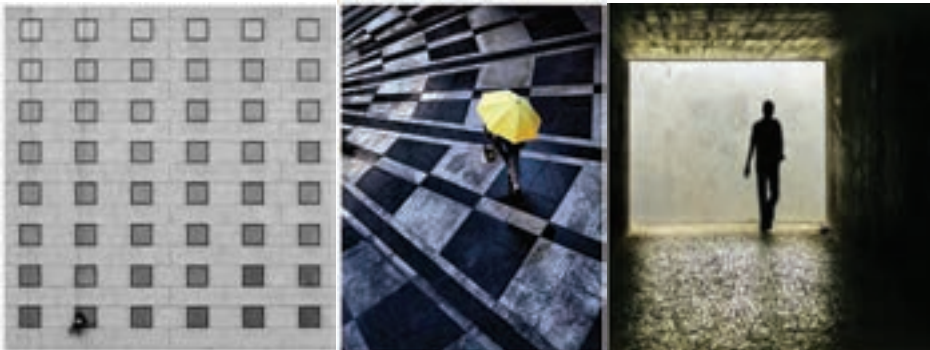
خطوط منحنی

سطوح و شکل های هندسی

سطوح در طبیعت و محیط پیرامون به شکل های گوناگون وجود دارد. سطح اجسام در طبیعت گاه به صورت هموار و گاه ناهموار و دارای بافت ها و نقش های مختلف است. همه سطوح ها از سه شکل هندسی دایره، مربع، مثلث یا ترکیبی از آنها به وجود می آید. این شکل ها هر یک ویژگی های قابل مطالعه ای دارد. دایره: دایره شکل کاملی است که حرکت جاودانه و مداومی را نشان می دهد. همچنین دایره نماد نرمی، لطافت، سیالیت، تکرار، درون گرایی، آرامش روحانی و آسمانی، پاکی و صمیمیت به شمار می آید. مربع: مربع بر خلاف دایره نماد صلابت، استحکام و سکون است. این شکل مظهر قدرت زمین و مادی و در عین حال از زیباترین شکل های هندسی است. مثلث: مثلث به دلیل زوایای تندی که دارد، سطحی مهاجم و شکلی ستیزنده به نظر می رسد که همواره در حال تحول و پویایی است.

عکس از Jacob Aue Sobol

چشم انسان رابطه ای را میان نقطه، خط و سطح برقرار می سازد.

بافت

بافت از عوامل مهم بیان تصویری است که هم در رابطه با قوه بینایی عمل می‌کند و هم با قوه لامسه قابل درک است. بافت می‌تواند تا حد زیادی بر جذابیت عکس بیفزاید. هنگامی که بیننده، بافت جسم را در عکس ببیند، تخیل خود را بیش از پیش به کار می‌اندازد و تصور لمس این جسم را در مغز خود ایجاد می‌کند. این کار مخاطب را بیش از پیش وارد دنیای عکس می‌کند.

بافت به خصوص هنگام عکاسی از صخره‌ها، دیوارها، سطوح مختلف، دست‌ها و برگ درختان تأثیرگذار خواهد بود. برای اینکه از قابل رؤیت بودن بافت اجسام در عکس اطمینان یابید، باید نور طوری تنظیم شود که از کنار بر سطح بتابد و با ایجاد نور و سایه، بافت سطح را به نمایش بگذارد.

کنتراست (کنتراست بین نور و سایه)

اگر نواحی روشن و تاریک در عکس باشد، آن عکس از لحاظ نوری دارای کنتراست است. عکس‌هایی که اختلاف روشنایی زیادی دارد، عکس‌های پرکنتراست به‌شمار می‌رود و بالعکس عکس‌هایی که اختلاف روشنایی کمی دارد، عکس‌های کم کنتراست است.

نکته: تأثیر هر موضوع روشن، وقتی در پس‌زمینه تاریک قرار داده شود به شدت افزایش می‌یابد و همچنین ناحیه‌ای کوچک اما روشن، بیشتر از ناحیه‌ای بزرگ اما تاریک جلب توجه می‌کند.

عکس از دیوید مور، عکس پرکنتراست (Davidmor)

عکس از آرش خاموشی، عکس پرکنتراست

عکس از شهرز شریفی نسب، عکس پرکنتراست

رنگ

عکاس: جوزف آلیسی

عکاس: اندریو - اس - گیپسون

رنگ‌ها، احساسات و عواطف را به عکس وارد می‌کند. ترکیب‌بندی رنگ‌هایی خاص، می‌تواند موجب بهت و حیرت بیننده شود. رنگ‌ها می‌تواند هر نوع تأثیر و تأکیدی را ایجاد کند؛ اما باید مراقب باشید که با بازی رنگ‌ها، توجه از موضوع اصلی دور می‌شود.

وقتی عکسی می‌گیرید به رنگ‌های عکس توجه کنید. آیا رنگ‌های سوژه با رنگ‌های پس‌زمینه تضاد دارد یا همخوانی؟ رنگ‌های گرم (نارنجی، زرد، قرمز) نگاه بیننده را جذب می‌کند و رنگ‌های سرد (آبی و سبز) جاذبه بصری کمتری دارد. رنگ‌های گرم: زرد، زرد نارنجی، نارنجی، قرمز نارنجی، قرمز، قرمز بنفش

رنگ‌های سرد: سبز متمایل به زرد، سبز، آبی سبز، آبی،

آبی بنفش

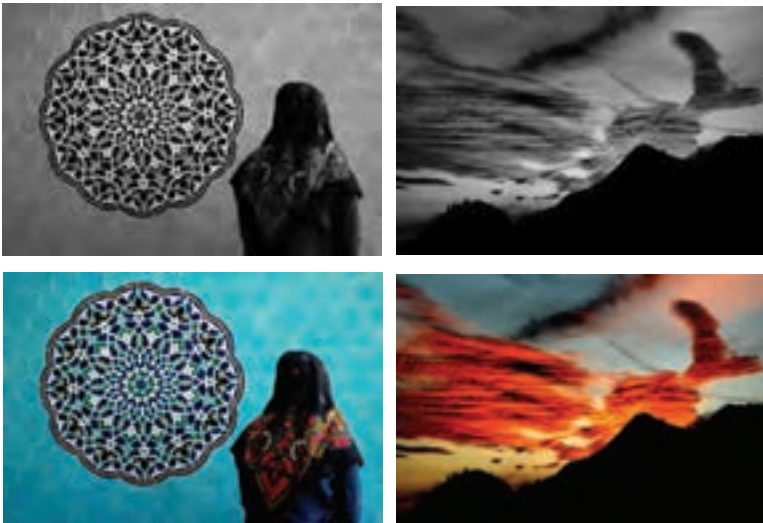
یک رنگ ممکن است در کنار رنگی خاص، گرم به‌شمار آید و در برابر رنگ دیگر سرد باشد؛ مثلاً بنفش در مقابل نارنجی سرد به نظر می‌رسد؛ اما نسبت به آبی گرم است.

عکاسی سیاه و سفید یا رنگی؟

امروزه به سادگی عکس‌های رنگی به عکس‌های سیاه و سفید تبدیل می‌شود؛ اما چه زمانی باید عکس رنگی یا سیاه و سفید گرفت؟

هرکدام از این دو شیوه ارائه عکس، جایگاه خود را دارد و متفاوت از یکدیگر است. رنگ یکی از عناصر بصری است. اگر رنگ نقش کلیدی و مهمی در عکس داشته باشد، عکس، باید رنگی ثبت شود؛ چرا که رنگ عکس در انتقال معنا و مفهومی که به مخاطب منتقل می‌شود، مؤثر است. در این صورت اگر رنگ را از عکس حذف کنیم، عکس کاملاً معنا و مفهوم و یا زیبایی بصری خود را از دست می‌دهد.

اما خیلی از اوقات نیز حذف رنگ باعث می‌شود عکس شما گویاتر شود و توجه مخاطب به موضوع عکس و شکل و فرم و بافت آن بیشتر جلب شود. پس اگر بتوانیم رنگ را در عکسی حذف کنیم و به عکس بهتری برسیم، نشان می‌دهد رنگ در آن عکس عنصر کلیدی نیست و عناصر و مفاهیم دیگری اولویت دارد. بعضی مواقع نیز برای یک عکس هر دو شکل رنگی یا سیاه و سفید می‌تواند مناسب باشد. در این صورت

عکس‌ها از عبدالعلی حدادیان

انتخاب به عهده عکاس است. بعضی از دوربین‌ها امکان سیاه و سفید کردن عکس را در خود دارند. بهتر است همیشه رنگی عکاسی کرد و بعد از دیدن عکس تصمیم گرفت عکس رنگی یا سیاه و سفید ارائه شود. همچنین اگر از ابتدا تنها به شکل رنگی یا سیاه و سفید عکاسی می‌شود، قبل از عکاسی مطمئن شوید سوژه مناسب آن شکل از عکاسی هست. این قدرت انتخاب، نیازمند تمرین و آزمون و خطاست.

کیفیات بصری (توازن یا تعادل)

عکاس : رابرت فرانک

در صورتی که سوژه اصلی از مرکز تصویر دور شود (مانند آنچه در قاعده یک سوم‌ها گفته شد)، تصویر جالب‌تری خواهید داشت. در این حالت، فضایی خالی در تصویر ایجاد می‌شود. بهتر است برای اینکه عکس حالت توازن داشته باشد، عنصر دیگری نیز وارد تصویر شود تا فضای خالی را پر کند. دقت کنید که این عنصر دوم باید به مراتب نسبت به سوژه اصلی اهمیت کمتری داشته باشد.

وزن و تکرار : گاهی سوژه شما الگو و نقش و نگاری است که از کنار هم قرار گرفتن و تکرار شدن تعدادی از اشیا به وجود آمده است. به خطوط و شکل‌هایی که با تکرار خود یک وزن به وجود آورده‌اند دقت شود. مجموعه‌ای از عناصر ساده می‌تواند سوژه یک عکس زنده و جالب باشد.

تقارن : دنیای اطراف ما پر از تقارن و الگو است؛ هم به صورت طبیعی و هم به صورت مصنوعی که می تواند ترکیب بندی چشم نوازی ایجاد کند. راه دیگر استفاده از تقارن، شکستن آن است به گونه ای که نشان دهنده تنش یا تمرکز روی یک نقطه در تصویر باشد.

فرایند تدریس

گام اول : از دانش آموزان خواسته شود تا عکس هایی از مناظر طبیعی (بریده روزنامه ها، مجلات و...) با خود به کلاس بیاورند.

گام دوم : هر گروه با توجه به عکس های موجود، فهرستی از عناصر بصری را تهیه و روی تصاویر مشخص کنند که در تصاویر مشاهده می کنند.

گام سوم : هر گروه نتیجه کار خود را به کلاس ارائه کند.

گام چهارم : فهرست عناصر تشکیل دهنده تصاویر روی تخته نوشته، و با توضیحات معلم عناصر و کیفیات بصری تفکیک و تشریح شود.

گام پنجم : از دانش آموزان خواسته شود تا از عناصر بصری در محیط پیرامون خود عکاسی کنند و به کلاس بیاورند.

گام ششم : تعریفی از بافت و انواع آن را با مشورت در گروه ارائه، و بافت های کلاس یا محیط زندگی خود را در جدولی فهرست کنند.

گام هفتم : با توجه به تصاویری که معلم در کلاس به نمایش می گذارد، تأثیر نورپردازی در بافت بررسی شود.

گام هشتم : عکس های سیاه و سفیدی در کلاس به نمایش گذاشته، و سپس همان عکس ها به صورت رنگی نشان داده، و از دانش آموزان سؤالاتی شود تا به اهمیت رنگ در عکاسی پی ببرند.

■ به نظر شما رنگ در مفهوم عکس چه تأثیری دارد؟

■ رنگ در جذابیت عکس چه تأثیری دارد؟

■ آیا همه عکس ها به رنگ نیاز دارند؟

■ چه زمانی اجازه داریم رنگ را از عکس حذف کنیم؟

پاسخ ها با توضیحات معلم تکمیل می شود.

گام نهم : از دانش آموزان خواسته شود تا از بافت ها در محیط زندگی خود یک بار با نورپردازی و یک

بار بدون نورپردازی عکاسی کنند. (معمولاً در آشپزخانه برای عکاسی از بافت ها تنوع زیادی وجود دارد.)

گام دهم : از دانش آموزان خواسته شود تا عکس هایی از مجلات و روزنامه ها و یا اینترنت با موضوع

کنتراست به صورت گروهی به کلاس بیاورند و یا خود به تجربه عکاسی از کنتراست بپردازند.

ترکیب بندی در عکاسی (قاب بندی و زاویه دید)

درس دوم
و سوم

هدف درس

■ آشنایی با ترکیب بندی و زاویه دید در عکاسی

انتظارات عملکردی

- با توجه به اصول ترکیب بندی عکاسی کنند.
- از زوایای دید مختلف از یک سوژه عکاسی کنند.
- عکس های هم کلاسی های خود را تحلیل کنند.

شرح موضوع

زمانی که قصد دارید، کادر خود را تنظیم کنید، باید توجه کنید، که چه چیزهایی را می خواهید در کادر بگنجانید و از خود بپرسید چه چیزهایی در این حالت حذف می شود. حال به عنوان عکاس، باید عناصری را ترکیب بندی کنید که در تصویر قرار می دهید. به محل و چگونگی قرارگیری اجزای تشکیل دهنده تصویر، ترکیب بندی گفته می شود.

اصول ترکیب بندی

در اینجا برخی اصول مرور می شود. ممکن است در صحنه ای نتوان از این اصول استفاده کرد و یا کاری مخالف با این اصول نتیجه بهتری داشته باشد؛ در این صورت می توان آنها را نادیده گرفت و از خلاقیت خود استفاده کرد؛ ولی دانستن این اصول ضروری است.

«مانند یک حرفه ای قوانین را یاد بگیرید، تا بتوانید مانند یک هنرمند آنها را بشکنید» (پابلو پیکاسو). بعد از مدتی که این اصول در عکاسی رعایت شد به مرور ملکه ذهن می شود و بدون اینکه به آنها فکر شود در مواقع لزوم از آنها پیروی می شود. این اصول کمک می کند تا به ترکیب بندی بهتری در تصویر برسیم. همچنین چگونگی به کارگیری این اصول در رساندن پیام و محتوای عکس نیز تأثیر بسزایی دارد. در این قسمت به اصول ترکیب بندی می پردازیم :

زاویه دید : عکاس قبل از عکاسی باید بهترین مکان بهتر نشان دادن سوژه را بیابد و فقط از زاویه هم سطح چشم عکاسی نکند.

عکس از Prateek Dubey - زاویه دید از روبه‌رو (هم سطح چشم)

عکس از زاویه دید از پایین

عکس از گلرخ راوش
زاویه دید از بالا

کادر افقی یا عمودی یا مربع: یکی از اولین نکاتی که در ترکیب‌بندی عکس باید در موردش تصمیم گرفت، انتخاب کادر است.

عکس از شهروز شریفی کادر عمودی

عکس از محمدرضا معصومی کادر افقی

انتخاب کادر عمودی، افقی یا مربع حالت کلی سوژه و عواملی که چشم را هدایت می‌کند، مانند جهت دید، خط‌ها و سمت حرکت سوژه به عکاس کمک می‌کند تا تصمیم بگیرد چه نوع کادری را انتخاب کند. **کادر افقی:** کادر افقی با عناصری که در امتداد خط افق گسترده شده‌اند، متناسب است. موضوعات در این کادر سکون و آرامش بیشتری دارد.

عکس از مایکل کنا

کادر عمودی: کادر عمودی با عناصری که شکل کلی آنها، عمودی است متناسب است. موضوعات در این کادر، پر جنب و جوش‌تر به نظر می‌رسند.

کادر مربع: بعد از عکاسی برای به‌دست آوردن ترکیبی مناسب‌تر می‌توان کادر را برش داد. در کادر مربع به علت تساوی چهار ضلع، حالت تساوی و سکون به بیننده القا می‌شود.

نکته : در عکاسی این امکان هست که دوربین را بچرخانید و کادر کجی به دست بیاورید. این بستگی به عکاس دارد که تشخیص دهد به این وسیله به ترکیب بندی بهتری دست پیدا می کند. میزان چرخش دوربین به ترکیب بندی عکس بستگی دارد و عکاس آن را تشخیص می دهد. کادر کج، پویا و پر جنب و جوش است.

عکس از گلرخ راوش،
ترکیب بندی پیچیده با کادر کج

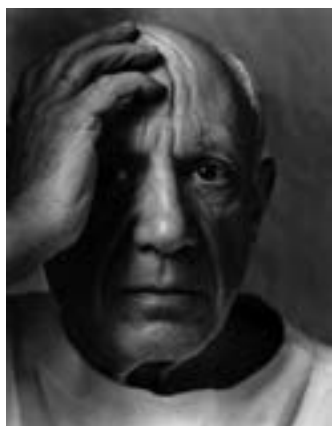
عکس از الیزابت کری، (Elizabeth Cray)
ترکیب بندی ساده با کادر کج

عکس از حسن رجبی نژاد،
ترکیب بندی پیچیده، با کادر کج

عوامل شلوغ کننده تصویر : همان قدر که قرار گرفتن بعضی عناصر در کادر مهم است، اینکه به عنوان عکاس چه چیزهایی را حذف می کنیم، نیز مهم است. عوامل شلوغ کننده عکس ممکن است مردم، حیوانات یا اشیایی باشند که ناخواسته وارد کادر می شوند. بعضی از این عوامل را نمی توان کنترل کرد؛ اما می توان با تغییر زاویه یا نزدیک تر شدن به موضوع بعضی از آنها را از کادر حذف کرد. به طور کلی عکس ها یا دارای ترکیب بندی ساده هستند و یا ترکیب بندی پیچیده.

کادری که در بعضی از مواقع شما می توانید بعد از عکاسی کردن با بررسی عکس های خود، کادر جدیدی را از داخل عکستان برش دهید و به ترکیب بندی جدیدی برسید.

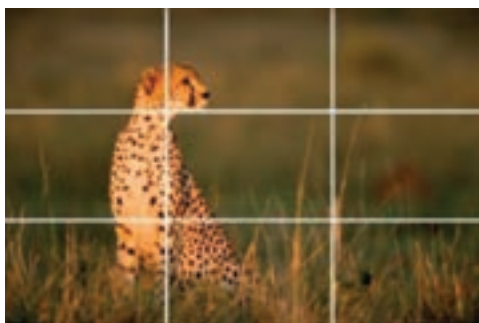
عکس از آرنولد نیومن، کادری که عکس

قانون یک سوم

اگر کادر را به سه قسمت فرضی عمودی و افقی تقسیم کنیم، این خطوط عمودی و افقی، عکس را به نه بخش تقسیم می‌کند. اگر عناصر مهم تصویر روی این خطوط قرار گیرد، بیشتر جلب توجه می‌کند؛ بنابراین می‌توان از این خطوط فرضی کمک گرفت و عناصر اصلی را روی خطوط عمودی یک سوم راست یا چپ و یا خطوط افقی یک سوم بالا یا پایین قرار داد و ترکیب بندی زیبایی در تصویر به وجود آورد.

قانون نقاط طلایی

چهار نقطه‌ای که در شکل می‌بینید، نقاط طلایی کادر است. بهتر است سعی شود نقاط تأکیدی عکس در این نقاط قرار داده شود. قبل از گرفتن عکس تعیین کنید کدام قسمت‌ها در کادر مهمتر است.

سوژه در مرکز کادر

می‌توان سوژه را در مرکز کادر جای داد تا چشم مخاطب در مرکز تصویر نگه داشته شود و حتی می‌توان با قرار ندادن سوژه در مرکز، چشم بیننده را در عکس به گردش درآورد.

عکس از غزال مفاخری، قرار دادن سوژه در مرکز کادر

قرار ندادن سوژه در مرکز کادر

خط افق

خط افق، می تواند در عکس به صورت مستقیم یا مورب قرار بگیرد. هنگامی که موضوع اصلی ما زیر خط افق باشد، خط افق را بالای کادر قرار می دهیم و بالعکس. و اگر بالا و پایین خط افق هردو به یک مقدار مهم باشد، می توان خط افق را وسط کادر قرار داد.

در یک موقعیت ممکن است شما گزینه های مختلفی به نظرتان برسد. این شما هستید که به عنوان عکاس انتخاب می کنید، عکس را عمودی بگیرید یا افقی؛ محل قرارگیری خط افق کجا باشد و یا سوژه اصلی را کجای کادر قرار دهید.

عکس از فرید نانی

عکس از مونم و اسیف Munem Wasif

نگاه سوژه

امتداد نگاه سوژه می‌تواند هم در داخل کادر باشد و هم خارج از کادر؛ اما بهتر است نگاه سوژه در داخل کادر باشد تا چشم بیننده به داخل عکس هدایت شود. برای سوژه‌های متحرک نیز بهتر است فضای باز در مقابلشان در نظر بگیریم.

عکس از لنا میشلوا، نگاه سوژه به داخل کادر عکس از مهدی قاسمی، نگاه سوژه به خارج از کادر

قاب‌بندی

برای تأکید بیشتر روی سوژه اصلی می‌توانیم قاب‌هایی را اطراف سوژه قرار دهیم. این کار، سوژه اصلی را از فضای اطراف جدا می‌کند.

عکس از: رحیم بنی‌اسد آزاد،
قاب‌بندی در عکاسی معماری

عکس از امیرحسامی نژاد،
قاب‌بندی در عکاسی مستند

عکس از پیمان یزدانی،
قاب‌بندی در عکاسی طبیعت

فرایند تدریس

گام اول: مشاهده عکس‌های دانش‌آموزان و تحلیل و بررسی آنها به کمک دانش‌آموزان

گام دوم: طرح سؤالات زیر برای شروع مبحث ترکیب‌بندی:

■ بهترین نقطه برای قرار دادن سوژه اصلی کدام قسمت از تصویر است؟

■ خط افق یا خط زمین در عکاسی بهتر است در کدام قسمت تصویر قرار گیرد؟

■ آیا می‌توان سوژه‌ای را در وسط کادر قرار داد؟

■ چند نوع کادر‌بندی در عکاسی وجود دارد؟ بهترین نوع آن کدام است؟

گام سوم: دانش‌آموزان به سؤالات پاسخ‌هایی می‌دهند که با توضیحات معلم و مثال‌های تصویری تکمیل

می‌شود.

گام چهارم: از دانش‌آموزان خواسته شود از موضوعاتی مانند مشاغل، حیوانات، وسایل نقلیه، گیاهان

و... عکاسی کنند.